

ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНА КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТА В УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ КІНЦЯ XX — ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

В українському літературознавстві останніх двадцяти років були плідно реалізовані такі методології, як феміністична критика, гендерні студії, провідні принципи яких дали можливість усвідомити сутність деяких феноменів літературного процесу кінця XX — початку XXI століття. До них можна віднести напрямок жіночої прози, представлений яскравими авторськими індивідуальностями та оригінальними й водночас дискусійними у світоглядному відношенні текстами. Концептуальні основи гендерного дискурсу в українській літературі на сьогодні ґрунтовно розроблені в працях Віри Агеєвої, Тамари Гундорової, Марти Варикаші, Ніли Зборовської, Оксани Забужко, Ольги Карабльової, Тетяни Качак, Мирослави Крупки, Соломії Павличко, Інеси Стешин, Христини Стельмах, Тетяни Ткаченко, Ганни Улюри, Софії Філоненко та інших. У зв'язку з великою кількістю наукових праць окресленого наукового напрямку можуть виникнути сумніви в актуальності подальшого дослідження впливу гендерних факторів на естетичні стратегії, доцільності наукового обґрунтування та диференціації специфіки жіночої й чоловічої творчості (яку заперечують самі автори) у контексті акцентуації дослідницької активності на теоретичному осмисленні окремих аспектів дитячої, молодіжної, ЛГБТ-прози та інших типів літературної продукції. Однак системний аналіз літературознавчого гендерного дискурсу дає можливість виявити тенденції, які ще не отримали ґрунтового осмислення на рівні українського академічного літературознавства. Однією з таких тенденцій є екзистенціальна концепція суб'єкта та специфіка її реалізації в сучасній українській жіночій прозі.

Уперше в огляді західних теоретичних поглядів (у їхній адаптації в системі українських гуманітарних наук) акцентувала увагу на ролі названих концепцій у розвитку теорії фемінізму Ірина Жерьобкіна [див. 5]. Актуальність проблеми не видається сумнівною, адже саме в українській практиці літературознавчого аналізу означений аспект ґрунтовно не досліджений. Окремі спостереження і спроби цілісного аналізу конкретних творів у межах екзистенціальної концепції суб'єктивності наявні в роботах, присвячених теоретичним проблемам жіночої прози (Галина-Параска Рижкова [див. 13], Софія Філоненко [див. 16]). Окреслені теоретичні позиції можна поглибити й розвинути у процесі аналізу еволюції естетичної інтерпретації екзистенціального конфлікту між «Я» та «Іншим».

В українській науковій практиці принципи екзистенціального аналізу досить успішно застосовуються в дослідженнях різних галузей. Варто звернути увагу на праці Петра Іванишина, Жанни Яшук, Світлани Луцій, Наталії Михайловської, Вікторії Суковатої. Авторіві статті не вдалося знайти досліджень української літератури, присвячених специфіці суб'єктних взаємин на мікрорівнях людської комунікації. Отже, цей аспект потребує ґрунтового осмислення, адже, як слушно зауважила Ніла Зборовська, «альтернативою для виходу з кризового стану теорії літератури стала також філософія літератури» [6, с. 6]. Перспективність занурення літературознавства у «таку чільну світоглядну дисципліну, як філософія, з широкою філософською проекцією світових надбань» відзначила й Людмила Тарнашинська [15, с. 17]. Однією з перших окреслила цю потребу Соломія Павличко, проаналізувавши основні риси методологічної ситуації на початку 90-х років XX століття і визначивши перспективну тенденцію «філософізації літературознавства, без якої неможливий його дальший рух» [10, с. 50].

Застосування принципів екзистенціального аналізу дає можливість виявити специфіку процесів гендерного самоусвідомлення жіночої прози 80–90-х років XX століття і початку XXI століття. Дослідники дуже мало уваги приділяли творам жіночої прози 80–90-х років XX століття, зосереджуючись, в основному, на аналізі прози Оксани Забужко, Теодозії

Зарівної, Світлани Йовенко, Софії Майданської, Галини Пагутяк (дисертації Альони Артюх, Людмили Кулакевич, Ольги Карабьової, Софії Філоненко та ін.). Попри скептичні відгуки критиків (Володимир Панченко [див.: 12]) у ній наявні тенденції, які дають можливість уточнити сутність поняття «жіноча проза», характер її світоглядної та стильової еволюції, виявити специфіку розбудови моделей гендерної ідентичності.

Вихідним методологічним принципом статті є загострена суб'єктивність і філософська насиченість творів української жіночої прози. У зв'язку з цим привертають увагу такі характеристики жіночої прози, які акцентують екзистенційність як філософську та естетичну домінанту текстів. Наприклад, Ірина Яремчук визначила сучасний жіночий роман як «роман опору, сповнений екзистенційної проблемної напруги, соціальних і психологічних узагальнень з приводу “іншості” жінки щодо “іншості” чоловіка» [18, с. 2].

Для аналізу окресленого конфлікту функціональною є екзистенціальна парадигма людських стосунків. Із метою виявлення його специфіки звернімося до екзистенціальної концепції суб'єктивності Жана Поля Сартра, окремі аспекти якої відіграли суттєву роль у формуванні філософії жіночої трансценденції. Структура міжособистісної комунікації у цій концепції являє собою парадигму взаємовиключних стосунків у контексті мінливої структури суб'єкта, яка може реалізуватися в сексуальних, товариських, подружніх відносинах [див.: 9, с. 17–18].

Сутнісна ознака цієї концепції – відсутність детермінації відносин домінації й підкорення економічними факторами, пояснення причин міжособистісних конфліктів процесами на мікрорівнях людської психіки. Провідні тези цієї концепції поклали початок екзистенціальному психоаналізу, який був успішно поєднаний Сартром із художньою творчістю.

Симона де Бовуар пропонує альтернативний варіант концепції суб'єктивності, у межах якого жінка здатна здійснювати трансцендентну функцію: «девальвація жіночності була необхідним етапом людської еволюції; але вона могла б породити співпрацю обох статей» [3, с. 377].

Посутньою для екзистенціального аналізу є концепція гуманістичного психоаналізу Еріха Фромма, який, порушуючи проблему ідентичності людини, наголосив на смисловому парадоксі альтернативи «володіння-буття», адже людина повинна мати речі, щоб отримувати від них насолоду [17, с. 44]. Такі модуси буття визначають індивідуальні характери й соціальні типи.

Комунікативний аспект взаємодії «Я» та «Іншого» реалізується в екзистенціальній категорії зустрічі (концепція Отто Фрідріха Больнова), сутність якої полягає в тому, що «в зустрічі не просто дістає підтвердження деяка вже наявна в людині субстанція, а проявляється людина як така, сама по собі. Це внутрішнє осердя людини, яке ми назвемо самістю (Selbst) або екзистенцією, здійснюється не в самотині Я, а лише в зустрічі» [4, с. 169].

Дискурс екзистенціальної концепції суб'єктивності детермінує структурну побудову творів і специфіку моделювання поведінкових стратегій учасників конфліктів. Причому специфіка вирішення гендерного конфлікту може варіюватися залежно від рівня гендерної чутливості й толерантності автора, його світоглядної пропозиції.

Твори, обрані для аналізу, є зразками, на прикладі яких простежується еволюція гендерної свідомості, тому тези, представлені в матеріалах статті не можна вважати остаточним вирішенням проблеми, адже вони можуть бути розвинуті в подальших дослідженнях. Екзистенціальна концепція суб'єктивності використовується водночас і як методологічна парадигма, на основі якої розглядається певний текст, і як складова світоглядної концепції, представленої в аналізованих текстах.

Відносини домінації та підпорядкування в системі культури – один із провідних аспектів ідеології жіночої прози. Жіночий тип світосприйняття актуалізує трансцендентну сутність феномену влади поза дією економічних факторів у просторі інтерсуб'єктивної взаємодії. Звідси така увага жінки-автора до побутових ситуацій і деталей, які інтерпретуються як естетичний недолік (Панченко [12, с. 104]).

Сімейні конфлікти – типова проблематика творів Наталі Околітенко, Наталі Конотопець. Таку посилену увагу до подібної проблематики можна пояснити тим, що в мікрокосмі сім'ї здійснюється сценарій глобальних трансформацій макрокосму – така ідеологічна настанова підтверджується специфікою сюжетно-композиційних схем творів письменниць.

В оповіданні «Невістка» Околітенко в діалогах персонажів окреслюється подібний конфлікт, основою якого є типове змагання двох жінок за статус у сім'ї. Конфліктна схема асоціативно прочитується у предметній площині тексту: Дім (свекрухи) – будиночок (малий, але такий, що набуває сили і влади, Катеринин). Мстивість, спричинена у свідомості персонажа її свекрухою, є інтуїтивним естетичним ствердженням універсального характеру цього конфлікту: «...ніби аж тепер навіки перемогла свою невістку» [9, с. 120]. Отже, двічі позбавлена любові Кордуниха залишається самотньою (відповідно їй пустою стає її дім, який кидає навіть домашній кіт), адже не зуміла перебороти страх, терпіла (як і треба жінці), не змогла ствердити своє право, як це зробила невістка Катерина, розірвавши замкнене коло традиції, не підпорядкувавшись стереотипам, носієм яких є такий персонаж, як Миколайчучка («...вже трьох невісток із хати виїла» [9, с. 117]).

Психологізм особистісної ідентифікації Кордунихи моделюється письменницею (подекуди в іронічному плані) просторовими координатами за логікою уникнення екзистенціальної відповідальності («втеча від свободи» у концепції Фромма), що й детермінує моральну невизначеність персонажа: 1) стан самотності – перебування у прямокутній кімнаті опісля відвідин голови, від якого вона тікає на вулицю до людей: «...кілька хвилин жінка дослухається до самої себе...» [9, с. 114]; 2) ганок, на якому Кордунишине тіло набуває владної пози (намагання відновити порушений порядок речей): «...спинилась, узявши руки в боки, як спинялася, коли гукала Катерину і Василя. Нікого...» [9, с. 115]. У цій сцені відчутний дисонанс: настрої ображеної жінки і яскраве сонце, відкритий простір, в якому вона не може знайти себе; 3) зміна пози Кордунихи – намагання з'ясувати свою позицію в колективному тілі села (тобто, маргінальна (із погляду голови колгоспу)): «Що ж це ви мені двох спеціалістів з колгоспу викискуєте — га?» [9, с. 113] чи центральна (тобто, санкціонований колективом (його традиціями) дозвіл чинити насильство над невісткою); 4) ситуація діалогу — переміщення персонажа площиною лавиці залежно від індивідуального вибору моделі стосунків із невісткою: «Від слова “невістка” Кордуниху кидає в мороз, й вона скулюється край лавочки» [9, с. 116]; «зігріта сонцем лавиця починає холодить Кордуниху...» (в обіймах Миколайчучки. — Ю.К.) [9, с. 119]; 5) втеча Кордунихи (спротив психологічному насильству Миколайчучки): «...біжить до хати і, хоч ніхто за нею й не женеться, міцно зачиняє двері» [9, с. 119].

В оповіданні «Джерело з пісків» Околітенко окреслене екзистенціальне відношення реалізується у стосунках подружжя: виборювання власних інтересів, одруження «з типового чоловічого егоїзму» (мати обмежену, але залоблену в сімейний затишок дружину), помста дружини народженням дітей, бо ненависть, садизм («...народжувала їх з якоюсь мстивою втіхою» [9, с. 102]) — друга позиція щодо Іншого [14, с. 529]), тотальне привласнення тіла і спротив цьому («шантажувала його ними, вимагаючи цілковитого підкорення...» [9, с. 103]).

Інваріант цього конфлікту наявний в оповіданні «Кумедні старі пісні» Околітенко, сюжет якого структурує модель сестринських відносин. Самотністю позначені жіночі й чоловічі долі старшого й молодшого покоління. Нереалізованість почуттів у стосунках старшої сестри з матір'ю при відсутності батьківської підтримки (адже відсутність батька окреслена побіжно у згадках про його хворобу і смерть) виливаються в ностальгійні почуття до старшого брата. Прагнення єдності прочитується через екзистенціальний брак буття — підтвердженням такого ракурсу інтерпретації є сюжетна ситуація споглядання себе в дзеркалі вітрини. Байдужість і традиційні стратегії ствердження себе в соціумі через тіло молодшої сестри (коханка одруженого чоловіка) конфліктують із стратегіями здійснення трансцендентної функції старшої сестри. У конфлікті між ними зіштовхуються дві моделі жіночого існування. Діалектика людської конфліктності реалізується в драматичній тональності останніх рядків оповідання, які відбивають ілюзорність перспектив екзистенційної стратегії старшої сестри.

Подібне вирішення екзистенціального конфлікту в світлі сартрівської моделі наявне в повістях Конотопець. Світоглядні позиції персонажів є основою конфлікту повісті «Коротка екскурсія в минуле, або ціна Сівиллиних книг», який полягає в особистісному ставленні до світу й суцього. Особливістю конфлікту є гендерний підтекст: авторка використовує прийом інверсії типових концептів фемінності й маскулінності з метою переосмислення і прояснення кореляту духовного й матеріального в особистісному бутті людини. Ретроспективні посилання в повісті в авторській наративній перспективі з перманентним наближенням до внутрішнього

бачення персонажа, імена (їхня стилістична функція в тексті повісті), є аргументом на користь цієї думки.

У ретроспективних епізодах окреслюється конфліктність ролей «Володимир Сергійович — Володя», причому особа сорокарічного чоловіка осмислюється явно в іронічному плані з іронічної наративної перспективи жінки-автора. Портретні та інтер'єрні (тло) характеристики досить деталізовані й зримі. Властива Конотопець стильова манера остаточної проекції наратора в «я» персонажа у випадку моделювання цього образу недостатньо реалізована, тому бачення оповідача остаточно «зраджує» себе в збиткуванні над кожною деталлю: «Жигулі» нової моделі, сидіння яких встелені м'якими (як і забезпечене існування героя. — Ю.К.) козячими шкірами, підібраний у тон одяг, манера його носіння («розстібнуті два верхніх гудзика підкреслювали його засмагу» [7, с. 66]), нарцисизм («він задоволено підморгує собі у дзеркальце заднього виду» [7, с. 66]). Самозакоханість персонажа виявляється в баченні себе в Ларисиній перспективі, адже, як мотивує такий стан Сартр, «мною володіє інший, погляд іншого формує моє тіло в його наготі... бачить його так, як я ніколи не побачу» [14, с. 509].

В уяві Володимира Сергійовича так само конфліктують колишня дівчинка й нинішня письменниця Лариса Балюк. Володя шукає свою самість у дзеркалі її душі, відповідно в її творах: «...навіть шукав якогось натяку на себе, згадку чи хоча б відгомін того, що було між ними» [7, с. 69]. Отже, Лариса виступає об'єктом його бажання, оскільки «бажання — це брак буття» [14, с. 780], «воно пов'язане з грубим та конкретним екзистентом, якого звичайно називають об'єктом бажання» [14, с. 781].

Мотивацію психічних реакцій в екзистенційній перспективі підтверджує вказівка на відповідний стан персонажа, який передусім випадковому знаходженню книг у магазині (зав'язка в ретроспективному епізоді): «бридке відчуття роздратування, невдоволення й апатії водночас» [7, с. 69]). Авторка використовує прийом розірваних у часі стосунків, щоб увиразнити сутність конфлікту між чоловіком і жінкою. Непорозуміння із Ларисою на рівні світоглядних інтенцій у поєднанні з концептом випадковості (Лариса не змогла вступити до університету через хворобу матері) виступає передумовою опозиційних (у контексті бінарного протиставлення матері й духу) життєвих стратегій, які реалізуються в конфліктній моделі їхніх взаємин, адже «буття для іншого містить подвійне внутрішнє заперечення... діяти на свободу іншого», яка «формує моє буття... надає мені вартостей і відбирає їх у мене» [14, с. 511].

Опозиційність внутрішньої субстанції Володимира Сергійовича й Лариси моделюється на рівні інтелектуальної зрілості в юнацькому віці: Лариса — відмінниця, він перебивається трійками. У цьому контексті активізується потенціал такої деталі, як схильність названих персонажів до гострослів'я, на основі якої вони й зближуються: «... ніби граючись, змагалися в дотепності, і тоді народжувалося відчуття, що розуміють одне одного з півслова» [7, с. 67].

Психоаналітичний аспект інтерпретації стосунків персонажів уточнює психологічний стан героя. Володимир Сергійович, перебуваючи на нижчому рівні інтелектуально (а значить і певною мірою принижений), на рівні дотепу компенсує свої психічні втрати, проте на рівні екзистенційної близькості, реалізованої через любовний зв'язок (насамперед через відкритість до нього Ларисиного світу в процесі тілесного контакту («перші поцілунки наблизили до неї Володю аж так, що ближче й не буває» [7, с. 67])) він переживає відчуження («спотворено-болісне Ларисине світосприйняття було йому чуже й незрозуміле» [7, с. 68]) і навіть жах, оскільки чужий світ, явлений крізь почуття, асоціюється з прірвою, на межі якої балансує персонаж, опираючись своїм мовчанням. Взаємини персонажів живляться енергією насамперед Ларисиного бажання, від чого В.С. відчуває питомо нарцисичні емоції втіхи, приємності: «... ця незвичайна... дівчина знайшла в ньому щось цікаве і особливе» [7, с. 68].

Причиною його збайдужіння до Лариси є послаблення потягу, оскільки вона виступає в позиції пізнаного об'єкта, пасивної жертви обставин (до того ж Володя має нову дівчину), оскільки з «незвичайною» Ларисою «життя поводить» досить звичайно (із погляду Володі): невеселе маргінальне існування в селі (замкненому просторі), на відміну від «розпростореної» дороги Володимира Сергійовича (типовий концепт чоловічої екзистенції, зауважений Бовуар). Ознакою ослабленої «внутрішньої структури» Лариси є прохання до Володі відвідати її, передане через односельців. У його відмові від Лариси можна прочитати своєрідну «помсту»

чоловіка за невпізнанність жінки, адже «чоловік прагне заволодіти насамперед тим, що од нього відсторонено, — Іншим» [2, с. 84].

Актуалізується бажання тільки тоді, коли в його свідомості конфліктують уявлення про Ларису (безпорадна дівчинка й автор іронічних, «написаних ніби твердою чоловічою рукою» книг) як відкриття перспективи різноманітних аспектів буття. Адекватність такої інтерпретації підтверджується також топологічними асоціативами: їдучи машиною старою вулицею, В. С. помічає несподівані зміни: «... вулицю недавно вимостили бруківкою, і від того вона змінилася. Одразу й не розбереш, як» [7, с. 71]. Фантазії В. С., у яких він «привласнює» Ларису, характеризуються амбіційністю, владністю, він переконаний у тому, що Лариса не змогла б його забути завдяки своїй по-жіночому чутливій душі, уявляє себе детермінантою сублімованих у її творчості почуттів. Життєві колізії Лариси і В. С. спроектовані в архетипні глибини художнього універсуму повісті. У прикінцевій розв'язці авторка влаштовує психологічний двобій між персонажами — гострий емоційний діалог, в основі якого проглядається модель «кат — жертва»: Лариса «знищує» суперника, який завдав болю («згадка кольнула її боляче» [7, с. 87]), відстоюючи право на «свою дорогу».

Проникливі, саркастичні, лаконічні репліки Лариси контрастують із непевними, нерішучими, недомовленими фразами В. С. так само, як і його новенька машина і чепурний костюм із синім спортивним костюмом вітчизняного виробництва і постарілим обличчям жінки (звичайно ж, із кута зору В. С.). Знаком інверсії світоглядних позицій персонажів є погляд в очі як занурення у глибокий осередок душі («відчував потребу кудись діти очі... силоміць в'яже його» [7, с. 86]), адже й Лариса спочатку ніяковіє від несподіваної появи В. С. і його самовпевненості, яка й підсилюється Ларисиною жіночою слабкістю. Інверсійність ролей персонажів підтверджується символічним пейзажем поліської землі, яка асоціюється з предковічною жіночою силою, іманентно присутньою в Ларисиному естві. Цей пейзаж набуває функції антиципаційної деталі, оскільки модель екологічного насильства природно експлікується на тлі символізованого гендерного і соціального (війна) насильства: ситуація оволодіння землею («швидко, по-бойовому» [7, с. 61]) перетікає у природне бажання Володі «оволодіти» екзистенцією Лариси («... не сьогодні-завтра візьметься переінакшувати її... зробить її нещасною» [7, с. 68]), понівечення природи та її відродження збігається з віковими колізіями жінки («все-таки природа має здатність заліковувати свої рани» [7, с. 62]), які асоційовані з життєвими колізіями поліських старців (безхатні глибоко релігійні люди з колишніх спалених німцями сіл, які «чіпляються» за життя аналогічно землі, яка «чіпляється» за свою «болотяну сутність»).

Предковічна єдність жінки і землі, селянина і землі (реалізується в художній онтології повісті через називання універсальних знаків чуттєвої комунікації (запах болотних корчів, волога або туман, дихання землі, яке слухає Савка)) є передумовою взаєморозуміння Лариси і Савки, яке контрастує із комунікативною глухотою Володимира Сергійовича, давнього знайомого Лариси (модель стосунків персонажів розглядається в четвертому розділі — Ю. К.), який до того ж асоціативно репрезентує урбаністичну культуру (працює на заводі), тому й настільки недоречні його «Жигулі» на пішому шляху Лариси. Одверті відмови Лариси від допомоги Володимира Сергійовича наштовхуються на його страх визнати незворотність подій і бажання поєднатися з нею.

Альтернативний варіант вирішення цього конфлікту містить роман «Компроміс» Галини Пагутяк. Принцип ненасильницької комунікації є дієвим на всіх рівнях поезики творів письменниці. Екзистенціальна діалектика взаємин її персонажів не містить репресивних практик. Стратегії авторського мислення визначають характер еволюції такого персонажа, як Петро Канавченко, який переживає перевтілення й еволюціонує в напрямку позбавлення екзистенційної тривоги. Показовою у зв'язку з цим є роль персонажа-жінки, яка дає можливість здійснити такий модус екзистенції. Символ Компромісу в романі багатозначний і означає взаємоузгодження Буття Бога й людей, синтез матеріального й духовного на всіх його рівнях, що й представлене у візії Космічного запліднення: «... шаленіють зірки у чорному небі... Розпечені краплі спадають золотим сім'ям у земну родючу скибу» [11, с. 141].

Українська жіноча проза 90-х років ХХ століття засвідчує аналогічний інтерес до проблематики інтерсуб'єктивної взаємодії, яка осмислюється з різних нараційних перспектив.

У романі «Межа» Ю. Шевчук наявний варіант конфлікту, який відбиває прагнення володіти Іншим і специфічні стратегії чоловічої екзистенції. Протагоніст твору переживає екстазис, стверджуючи себе проти тотальності буття. Внутрішній конфлікт його особистості складають опозиційні за характером бажання абсолютної волі й самоти та прагнення формувати долі інших героїв. Жінка, яку протагоніст зустрічає у церкві, де він працює, не є тим повноцінним Іншим, якого він прагне в особі Бога (тільки Бог є для чоловіка повноцінним Іншим (Жак Лакан) [див. 5, с. 92]). По відношенню до Анни герої здійснює типовий сценарій сартрівської моделі «раб-кат», що підтверджується садистським бажанням по відношенню до жінки (його ілюзії, у який він марить сценами насильства). Вивершенням цього конфлікту є реальний статевий зв'язок з випадковою жінкою в іншому місті. Онтологічна невизначеність буттєвої перспективи героя прочитується в прикінцевих епізодах марень, у яких представлений пласт відчуттів, що ілюструють інфантилізм протагоніста як реакцію на виклики об'єктивного світу й передчуття відродження або, навпаки, зникнення в небутті.

Екзистенціальна естетика у прозі Забужко — аспект окремого дослідження. Специфіка художнього вирішення конфлікту між «Я» та «Іншим» у повісті «Дівчатка» у цій статті не аналізується, адже представлена в попередній публікації [див. 8]. Авторська світоглядна парадигма Забужко не виключає опозиційні варіанти вирішення цього конфлікту, які співіснують у межах одного твору. Наприклад, останній роман «Музей покинутих секретів» у порівнянні з названою повістю демонструє певний колапс гендерної свідомості, адже в ситуаціях бінарних протиставлень світоглядних перспектив наявна раціоналістична, імперативна домінанта, а толерантність як альтернативна світоглядна пропозиція (заявлена повістю «Дівчатка») нівелюється. Забужко загострює цей конфлікт на основі протиставлення поколіннєвих перспектив і дещо притлумлює це протистояння в діалозі протагоністки твору та іншого персонажа (донька офіцера КДБ), який засвідчує можливість компромісу в майбутньому.

У творах письменниць молодшої генерації (Софії Андрухович, Наталки Сняданко, Ірени Карпи та ін.) окреслені перспективи подолання комунікативного розриву в діалозі «Я» та «Іншого». Особливо вирізняється у цьому відношенні проза Сняданко, у якій актуалізований контекст гендерної стратифікації. Визначальною рисою рефлексійної палітри оповіді в її творах є наближення протагоністки до досягнення трансцендентності Іншого. Така стратегія відчувається в проблематиці заглиблення у стосунки батьків (повісті «Чебрець в молоці», «Комашина тарзанка»), ностальгійній чуттєвості як складової нарації, специфіці вирішення екзистенціального конфлікту, у якому жінці надається виключний вибір реалізувати свою свободу. Повість «Старі люди» Андрухович осмисленням жіночої трансцендентної функції сексуальності типологічно близька до естетичних стратегій Сняданко: провідним концептом ідеології повісті є толерантність як цінність ненасильницької комунікації. Повість „Старі люди” Андрухович і оповідання «Джерело з пісків» Околітенко попри дистанцію в часі написання виявляють характерне світовідчуття: порівняймо тези «Час для озер не обов'язковий» («Старі люди» [1, с. 90]) і «ніби немає ні минулого, ні майбутнього, а є тільки Вічність... тільки людське “я”, яке росте й квітне до останнього дня» («Джерело з пісків» [9, с. 109]). Відмінною рисою творів є лише авторська диференціація способу здійснення контролю над власним буттям, яка в повісті Андрухович вирішується в світлі концепції Бовуар.

Отже, аналіз моделей екзистенціального конфлікту в інтерсуб'єктивній взаємодії відтворює високий рівень гендерного самоусвідомлення сучасної української жіночої прози, засвідчує формування альтернативної філософії буття. Здійснення подальших досліджень у межах визначеної методологічної парадигми видається перспективним, адже дає можливість виявити глибинні механізми розвитку художньої свідомості на початку XXI століття.

Література:

1. Андрухович С. Старі люди / Софія Андрухович. — Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. — 92 с.
2. Бовуар де С. Друга стаття / Симо́на де Бовуар; [пер. з французької Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко] : у 2 т. — Том 1. — К. : Основи, 1994. — 390 с.
3. Бовуар де С. Друга стаття / Симо́на де Бовуар; [пер. з французької Н. Воробйової, П. Воробйова, Я. Собко] : у 2 т. — Том 2. — К. : Основи, 1995. — 392 с.

4. Больнов О. Ф. Зустріч / Отто Фрідріх Больнов // Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. — К. : Либідь, 1996. — С. 75–80.
5. Жеребкіна І. Прочти мое желание : постмодернизм, психоанализ, феминизм / Ирина Жеребкіна. — М. : Идея-пресс, 2000. — 251 с.
6. Зборовська Н. В. Код української літератури : Проект психоісторії новітньої української літератури. Монографія. — К. : Академвидав, 2006. — 504 с.
7. Конотопець Н. Короткі екскурсії в минуле : Повісті та оповідання / Наталя Конотопець. — К. : Молодь, 1990. — 168 с.
8. Костецька Л. О. Оповідання «Ядзя та Катруся» Н.Кобринської, «Приязнь» Лесі Українки та «Дівчатка» О.Забужко : типологічні паралелі / Л. О. Костецька, Ю. Р. Кушнерюк // Учені записки національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». — Том 23 (62), 2010. — № 1. — С. 210–215.
9. Околітенко Н. На єдиній дорозі : Оповідання та повісті / Наталя Околітенко. — К. : Радянський письменник, 1988. — 359 с.
10. Павличко С. Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві / Соломія Павличко // Слово і час. — 1993. — № 3. — С. 46–50.
11. Пагутяк Г. Потрапити в сад : Роман, оповідання / Галина Пагутяк. — К. : Молодь, 1989. — 224 с.
12. Панченко В. Тягар «двох крил» або ж аспекти «жіночої прози» / Володимир Панченко // Жовтень. — 1987. — № 4. — С. 103–113.
13. Рижкова Г. П. Жанрова природа прозопису Оксани Забужко / Галина Параска Рижкова // Українська література в загальноосвітній школі. — 2008. — № 3. — С. 28–32.
14. Сартр Ж. П. Буття і ніщо : Нарис феноменологічної онтології / Жан Поль Сартр. — К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. — 854 с.
15. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології / Людмила Тарнашинська. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 534 с.
16. Філоненко С. О. Концепція особистості жінки в українській прозі 90-х років ХХ століття (феміністичний аспект): дис. ... к. філол. н. : 10.01.01 / Софія Олегівна Філоненко. — Дніпропетровськ, 2003. — 230 с.
17. Фромм Э. Иметь или быть / Эрих Фромм; [пер. с англ. Н. И. Войскунской, И. И. Каменкович]. — М. : Прогресс, 1986. — 238 с.
18. Яремчук І. Одкровення Єви: кілька слів про сучасну жіночу белетристику / Ирина Яремчук // Літературна Україна. — 2003. — 8 травня. — С. 2.

The Existential Concept of Subject in the Ukrainian Female Prose at the End of the XX Century – at the Beginning of the XXI Century

The article deals with S. de Beauvoir's and J.P. Sartre's existential conception of subjectivity in connection with the methodological principles of gender analysis. The implementation of the principles of the existential analysis within the gender methodology gives one an opportunity to reveal the specificity of gender self-actualization in the Ukrainian female prose in the 80s–90s of the XX century (O. Zabuzhko, S. Maidans'ka, G. Pagutyak, N. Okolitenko, S. Yovenko and others), and observe its intensification in the literature at the beginning of the XXI century. In the light of the defined conception it is possible to reveal the esthetic potential of the Ukrainian female prose and the perspectives of this tendency self-development in the Ukrainian literature of the XXI century.